

1' ויקרא י"ט, י"ז וי"ח, רש"י פסוק י"ח ד"ה דא תקום, ורמב"ן פסוק י"ז, ופנ"ח... כחופו'

דפי הרמב"ן סדר הפסוקים פוא, דא תשנא את אחיך בלבבך פוכח תוכיח את אחיך - מי שנפגע מזולתו אוסור לו לשנאותו ולשמור את השנאה בלב אדא אלו לנסות ולדבר עם זולת אוי' ליתת אויזו או פבנה, אן שמו יודע באשמה ויבקש מחילה, דא תקום ודא תאר - ואפתי - עליך למחול ולאפוב כאילו דא קרפ כלום.

ביסודו של איסורי נקמה ונשירה אנו מוצאים גישות שונות בראשונים ובאחרונים -

2' רמב"ם פרק ז' דעות העכפ ז' וחי'

דפי הרמב"ם כל מבין יודע שאין דבר בהבלי הפועל הזה שראוי לנקום עליו - דהיינו שלכא כדאי להתרגש על דברי הבל דז כדי נקמה, ודא כדאי לנאור בלב (אם קלת שנאה) מפני שהנשירה עלולה לפוביל לנקמה.

3' ספר החינוך מלוב רמ"א, משרשי המלוב...

דפי החינוך כל נפגע חייב לדעת שסבלו נגזר ממרום ולאו חבירו פוא זה שפביא עליו רע.

4' דרשות הר"ן בדרוש העשירי ועתה ישראל, שאין העונש הבא... מלוב השכינה'

דפי הר"ן הנקמה פיא מדף רעפ בעלם דז כדי שמלוב נבון דתריף את אנו שבר ואנוש אילד פקב"ה ופירש שאינו אנו של נקמה אלדא שפיוסורים בעולם הזה באים כפתצורות לתשובה, "יסורי ג'יפנום באים לטפר את הנפש כדי שתזכר לעופ"ה, ובעל דאילו ספוסם דדראון אולם אין זה אנוש אלדא תולוב אביע של מאשיפם פרעים.

5' מסילת ישרים פרק י"א, גמ השנאה ופנקימה... כחוק מנש'

משמות המסילת ישרים פיא שאיסור נקמה פוא גזרת מלך דפתגבר על פייר דז כדי שתייחס לזכר שפגע בנו באותה אפבה שיש לנו לעלמנו.

6' אורחות לדיקים שער פאכזריות, ואתה בן אדם... מתנקם בק'

דפי פאורחות לדיקים פנקימה פאוסורה פיא מה שנבעת ממדת פאכזריות.

וכל זה בעל דשרש פאיסור, אביל בעלע דפילכות נקימה ונשירה פדברים מפורשים בנא' -

7' וינא כ"ב ע"ב, וינא רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יפודק... ומפיים (כ"ג ע"א)'

דכאורה פפשיט בנא' פוא שאין איסור נקמה אלדא אם חסדו כנגדו ממנו (מנעת חסד) אביל דא אם ליערו ליער פאלו - ובכל זאת אין דפעמי דאת פמימרא של ר' שמעון בן יפודק שת"ח חייב לנקום - בליער פאלו, שפרי יש מידת חסידות שלדא לפגיב גמ על ליער פאלו - אדא שם בליערו ליער פאלו פת"ח מתאפק ושומר את זה בלב בלבד דז שיבקש ממנו מחילה ואז מוחל את זה שליערו לעלמנו.

וי"כ מסקנת פנא' פיא שפלאוים פם בליערו ליער מנון בלבד אביל מותר לנאור שנאפ על מי שערמו גרז אפני ומותר אלו לנקום - ותלמיד חכם חייב לנאור ומנע מלנקום.

8' ספר יראים סימן נ'

פיראים פסק שאין איסור נקמה אלדא בממונא וגם פביא מקור דדברי פנא' בסדר פפרשיות.

9' סמ"ט ד"ת י"א וי"ב

פסמ"ט פביא את דברי פנא' שאין איסור נקמה בליערא דאפא אלדא מדת חסידות דפבליג, וגם פביא את זה שתלמיד חכם חייב לנאור בלב כשמבזים אותו - ולפי הרמב"ם בפרפסיא דוקא.

10' סמ"ק סי' ק"ד וק"ד"א

עם פסמ"ק פסק כמו שראינו ביראים וסמ"ט - ופוסיל את פמדת חסידות במי שאינו ת"ח שלדא לנקום ולנאור עם בליערא דאפא.

11' שער תשובה דרבינו יונה שער שלישי מנח ד"ח

עם רבינו יונה פסק כמסקנת פנא' (ופוסיל שיקר פנשירה פוא בלב).

12 ספר החינוך מלכו רמ"א ...פיקש כד הפנינים

החינוך מפורש שיש איסור לנקום נחש או לזרז אחר לחבירו באחד מכל הדברים - והנחמנות היא שיש
אל זערא דאפא יש איסור נקמה - ושלא כדברי הפנים!

13 רמב"ם פרק ז' דעות הלכה ז' וח'

הרמב"ם דא כתב במפורש שיש הבדל בין ממון לזערא דאפא.

הנה, הפנים דפיבי את דברי הרמב"ם בהלכות ת"ת שת"ח נטר אל בזיון - ולכאורה אם היי זערי הפנים
בכדל איסור נקמה ונקמה פרי פקשו בגמ' שיש לת"ח לזריק לפיות איסור - ולכאורה מוכח ברמב"ם שאין
איסור נקמה לזערא דאפא -

14 רמב"ם פרק ז' תלמוד תורה פל' י"ג, אצ"פ שיש רשות לחכם לנדות... וכס"ל משנה ע

הפיתר בתלמוד חכם פלי הרמב"ם כאן אינו מדין זערא דאפא אלא מדין בזיון ת"ח שמתר לנדות אליו -
וזו שאינו בכלל נקמה ונטירה פוא מפני שפוא מוקנא אל בזיון תורה. בענין הפירות בין אם בזהו ביחיד או
ברבים מפרש הכס"ל משנה פ"י הרמב"ם כן כדי לתרץ את הפטירה בין מר זוטרא חסידא שמחל לכודם
קודם הפל' לישן - ולמרא בימינו.

15 ביאור רי"ף דפס"ק דרס"ג ד"ת ג' - ג' - נ' , אלא דציקר דברי... מידי דעלמא איסור

פלי גזירא שפ"ה לו לרבינו אברהם בן הרמב"ם בגמ' ביומא דא חילקה פגמ' בין ממון לזערא דאפא
אלא בין נקמה אישית לבין בזיון תורה.

וא"כ - בענין דנקמה אל זערא דאפא נחלקים פיראים והפנים ומו"ק ורבינו יונה אם הרמב"ם והחינוך.

16 משנה ברורה סי' קנ"ו סק"ד , הפנקס מחבירו... ולא יזכרנו כדל עכ"ל.

כנראה פסק הפנים כרוב הראשונים שראינו

17 פתיחה לספר חפ"י חיים לאוין ח-ט בבאמ"ח , פול"א מדבריו... כנ"ש"כ בפנים

כאן בח"ח פסק לחומרא מפני שפוא דאורייתא.

יש לזיין שברמב"ם מפורש שאיסור נקמה פוא בלבד, וכן ראינו ברבינו יונה דע"ל - אבל הפנים מנחות ש
פיראים, הפנים דהפנים שראינו היא שאיסור נקמה פוא דוקא כשאומר לו איני כמותך.

בספר החינוך יש עוד חידוש בענין הנקמה והנטירה ופוא כתוב במלות דא תשנא -

18 ספר החינוך מלכו של"ח , ואולם... -

בשעת משה פנין של , פנצ'לבים ואינו עולבים שומעים חרפתם ואינו משיבים' פוא מדת חסידות בלבד.
לשיטת החינוך שיש איסור נקמה גם לזערא דאפא קשה ללפות מן אדם שיזערו אותו ויבליג - ופאויסור
לנקום פוא דוקא לאחר זמן את דבריו פביא פח"ח הפלכה -

19 פתיחה לספר חפ"י חיים לאוין ח-ט בבאמ"ח , וסברא נכונה פיא... כסברתינו פנ"ע

פח"ח פביא גם את דברי הפנים דהפנים שפמתחיל במריבה משלם את פקנסו כח שפמתחיל במריבה נשא
הנזק שנזרם צ"י שניפס - ויול"א שכד דין נקמה פוא מתי שבא אל ידי נקמה - אבל כשמתחיל לו מיד אין בזה
אלא מדת חסידות, (וכל זה לשיטת החינוך שיש איסור נקמה אל זערא דאפא.)

לֹא־תִשָּׂא אֶת־אָחִיךָ
בְּלִבְבְּךָ הוֹכַחַת תּוֹכִיחַ אֶת־עַמִּיתְךָ
וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא: (יח) לֹא־תִקַּם
וְלֹא־תִטּוֹר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאֶהְבֶּתָּ
לְרַעְךָ כַּמּוֹדָךְ אֲנִי יְהוָה:

נטירה, אמר לו השליני קרדומך, אמר לו לא, למחר
(יח) לא תקום. (יומא כג) אמר לו השליני מגלך, אמר לו הא לך ואיני כמותך
לו לא, למחר אמר לו השליני קרדומך, אמר לו איני
משליך כדרך שלא השלמתי, זו היא נקימה. ואיזו היא
בלצו אף על פי שאינו נוקם:

רמב"ן

והנכון בעיני, כי הוכח תוכיח כמו: והוכח אברהם
את אבימלך (בראשית כא כה). ויאמר הקטוב, אל
תשנא את אחיך בלבבך בעשותו לך שלא כרצונך.
אבל תוכיחנו מדוע ככה עשית עמדי, ולא תשא
עליו חטא לבסות שנאתו בלבך ולא תגיד לו, כי
בהוכיחך אותו תנצל לך, או ישוב ויתודה על
חטאו ותכפר לו.
ואחרי כן יזהיר שלא ינקם ממנו ולא תטור בלבבך
מה שעשה לך, כי יתכן שלא ישנא אותו אצל
יזכר החטא בלבו, ולפיכך יזהירנו שימחה פשע
אחיו וחסאתו מלבו. ואחרי כן יצוה שיאהב לו
כמוהו.

2

1 הנקום מחבירו עובר בלא תעשה שנאמר
לא תקום. ואע"פ שאינו לוקה עליו דעה רעה היא עד
מאד. אלא ראו לו לאדם להיות מעביר על מדותיו
על כל דברי העולם שחבל אצל המבינים דברי הבל
הבאי ואינן כרי לנקום עליהם. כיצד היא נקימה אמר
לו חבירו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך.
למחר צריך לשאול ממנו אמר לו חבירו השאילני קרדומך אמר לו איני
משאילך כדרך שלא השאלתי כששאלתי ממך הרי זה נוקם. אלא כשיבוא לו לשאול יתן בלב שלם ולא יגמול לו כאשר
גמלו וכן כל כיוצא באלו. וכן אמר דוד בדעותיו הטובות אם גמלתי שולמי רע ואחלצה נוי: [ח יז] כל העושה לאחד
מישראל עובר בלא תעשה שנאמר ולא תטור את בני עמך. כיצד היא הנקימה, ראוהו שאמר לשמעון השכיר לי בית זה או
השאילני שור זה ולא רצה שמעון. לימים בא שמעון לראובן לשאול ממנו או לשכור ממנו ואמר לו ראוהו הא לך הריני
משאילך ואיני כותק לא אשלם לך כמעשך. העושה כזה עובר בלא תטור, אלא ימחה הדבר מלבו ולא יסרנו. שכל זמן
שחוא נטור את הדבר וזכרו שטא יבא לנקום. לפיכך הקפידה תורה על הנמירה עד שימחה העון מלבו ולא יזכרו כלל
וזה היא דרעה תבטח שאפשר שיתקיים בה יישוב דאריץ ומשאם ומתנם של בני אדם זה עם זה:

3

3 משרשי המצוה, שידע האדם ויתן אל לבו כי
כל אשר יקרהו מטוב עד רע, הוא סיבה שתבוא
עליו מאת השם ברוך הוא, ומיד האדם מיד איש
אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא, על
כן כשיצערנהו או יכאיבהו אדם ידע בנפשו כי
עוונותיו גרמו והשם יתברך גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי הוא אינו סיבת רעתו, כי העוון הוא המסבב,
(ב) וכמו שאמר דוד עליו השלום [שמואל ב' ט"ז, י"א] הניחו לו ויקלל כי אמר לו השם יתברך, תלה הענין בחטאו ולא בשמעו
כן גרא. ועוד נמצא במצוה תועלת רב להשבית ריב ולהעביר המשטמות מלב בני אדם, ובהיות שלום בין אנשים יעשה השם
שלום להם.

⁴ שאין העונש הבא מהש"י על בני אדם מכוון לעצמו, אבל להישיר אותם, או להגן אחרים שלא ילמדו ממעשיהם. כי העונש מצד עצמו אינו דבר משובח ¹⁶, שאלו היה כן לא הזהירה התורה עליו, כמו שכתוב ¹⁷: לא תקום ולא תטור את בני עמך. כי התורה לא תמנע הפעולות הטובות אבל תצוה בעשייתם, ומאשר מנעה הנקמה אנו יכולים ללמוד שאינה משובחת מצד עצמה ומה שיתואר הש"י עליה באמרו ¹⁸: אל קנא ונוקם, איננו מתואר בה מצד הנקמה בעצמה, אבל מצד הטוב הנמשך ממנה, ולפיכך אמרו רז"ל ¹⁹ שאין דבר רע יורד מלמעלה, שאי אפשר שמי שהוא הטוב הגמור ומקור הטובות כולם, ימשך ממנו רע בעצם, אבל כל מה שנמשך ממנו יבא לתכלית טוב, ולכן כל מה שיעניש הש"י האדם בעולם הזה הוא על זה הדרך, אם להישיר החוטא בעצמו שישוב מדרכו הרעה, ואם אינו מקבל הישרה לישר אחרים שלא יהיו רעים כמוהו.

אבל עונשי העולם הבא אי אפשר שיהיה זה, כפי זה [הצד], כי הנפש לא תקבל עוד שם הישרה אחרת, אבל על הענין שהיתה כשנפרדה מהגוף תשאר לעולם. וכן אי אפשר שיהיה המכוון בעונש ההוא להישיר אחרים, כי העונש ההוא נעלם לגמרי (מדיני) [מבני] העולם הזה, ואינו נראה להם כלל, ואם כן אחר שאין העונש דבר טוב אצל הש"י ומכוון בעצמו, נצטרך לומר, כי העונשים ההם ענין טבעי, משיגים לנפש מצד עצמותה כאשר הרבתה אשמה בעולם הזה ²⁰, כי כאשר אי אפשר שיכריח איש עצב אחד מעצביו ולא יכאב, כן אי אפשר שאיש ממנו ימרוד בהש"י וימות במרדו ולא ישיגנו העונש ההוא, זהו הנראה בעונשי העולם הבא הנצחיים. אבל בעונשים הזמניים, כאותם שהזכירו רז"ל ²¹ יורדין לגיהנם ומצפצפין ועולין, או יורדים לגיהנם ונדונים שם י"ב חודש ²², נראה שיתקצו שני דברים. האחד, שיהיה דבר טבעי לנפש על הדרך שכתבנו, והשני, שאותו הצער יביא הנפש לתכלית טוב, שתזכך שם, כדי שתוכל להיות נהנית מזיו השכינה.

⁶ ואמה, בן-אדם, עין על עצמה, והתרחק מן האכזריות, אך תרחם על עניים ואביונים, ויהיו עניים בנתיבותיה. ונתן-לך רחמים ורחמך והרבה (דברים יג ט), כל הרחם על הקריות, מרחמין עלי מן השמים (שבת קנא ב). לכן אל תסלק מעליך הרחמים, אך השמר ממצות האכזריות, ואמר שלמה (משלי ה ט) פן-תתן לזאחרים הודך ושנתיה לאכזרי. והזהר מן הנקמה היוצאת מן האכזריות, אך אם תרצה להנקם מאויבך, תוסיף מעלות טובות ותלך בדרך ישרים, ובנה תנקם משונאך, כי הוא מצטער על מדתך הטובה ועל שקמה הטוב, ויתאבל בשמעו שמעך הטוב. אבל אם תעשה מעשים מכערים, אז ישמת שנאך על קלונך ותרפתה, והנה הוא מתנקם בך.

⁷ ואמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יהודק כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם י"א יחזיקיב ל"א תקום ולא תמור והוא בממון הוא דכתיב "דתניא איזו היא נקימה ואיזו היא נסירה נקימה אמר לו השאילני מנלך אמר לו לאו למד אמר לו היא השאילני קדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה ואיזו היא נסירה איל השאילני קדומך אמר ליה לא למד איל השאילני הלוךך אמר לו הלוךך איני כמותך שלא השאלתני זו היא נסירה ונערא דנפא לא והא תניא "הנעלכין ואינן עולכין שמעון דרפתן ואינן משביחן עושין מאהבה ושמרין ביסורין עליהן הכתוב י"א אמר "ואהביו כצאת השמש בגבורתו לעולם דנקים ליה בליביה "האמר רבא כ"ל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו דמפיסו ליה ומפיים :

⁵ גם השנאה והנקמה קשה מאד שישלט ממנה לב היתל אשר קני האדם, כי האדם מרגיש מאד בעבונותיו ומצטער צער גדול, והנקמה לו מתוקה מדכש, כי היא מנוחתו לבדה. על כן לשיהיה ככחו לעזוב מה שטבעו מקריח אותו ויעבור על מדותיו, ולא ישנא מי שהעיר בו השנאה, ולא יקום ממנו בהודמן לו שיכבד להנקם, ולא יטור לו, אלא את הכל ישפח ונסיר מלבו כאילו לא היה - חוק ואמין הוא. והוא קל רק למלאכה השרת שאין ביניהם המדות הדלו, לא אל שוכני כתי חמר אשר בעפר יסודם. אמנם גזרת מלך היא, והמקראות גדולים באר היטב, אינם צריכים פרוש, (ויקרא יט) לא-תשנא את-אחיך בכלבך, לא-תקם ולא-תטר את-בני עמך (סו). וענין הנקימה והנסירה ידוע, דהינו: נקימה, למנע מהטיב קמי שלא רצה להטיב לו או שהרע לו כבר. ונתיירה, להזכיר בעת שהוא מטיב קמי שהרע לו אינה זכרון מן הרעה שעשה לו. ולפי שהיצר הולך ומרתיח את הלב ומכקש תמיד להניח לפחות אינה רשם או אינה זכרון מן הדבר ואם לא יוכל להשאיר זכרון גדול, לשפדל להשאיר זכרון מעט, יאמר דרך משל לאדם, אם תרצה לתן לאיש הזה את אשר לא רצה הוא לתת לך כשנצרכת, לפחות לא תתנהו בסכר פנים יפות, או אם אינה רוצה להרע לו, לפחות לא תטיב לו טובה גדולה ולא תסייעו סיעה גדולה, או אם תרצה גם לסייעו הרבה, לפחות לא תעשהו פסני, או לא תשוב להתחבר עמו ולהיות לו קרע, אם מחלת לו שלא תראה לו קאויב, די בזה, ואם גם להתחבר עמו תרצה, אך לא תראה לו כל-כך חבה גדולה ככראשונה, וכן כל פיוצא בזה ממיני התריות שפיצר מה שהוא משפדל לפחות את לבות בני-האדם. על-כן באה התורה וקלקה קל שיהל נקל בו, (סו) ויהבת רעהו כמוך, כמוך בלי שום הפרש, כמוך בלי חלוקים, בלי תחבולות ומזמות, כמוך ממש.

הקדוש ברוך הוא בפרשת קדושים תהיו לא תקום ולא תטור את בני עמך ותניא בת"כ וביומא בפרק בראשונה בממון הכתוב מדבר כדתניא אי זו היא נקימה ואי זו היא נטירה השאילני מגלך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה ואי זו היא נטירה אמר לו השאילני מגלך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני קרדומך אמר לו הילך איני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה לכך נאמר לא תטור את בני עמך לבני עמך אי אתה נוטר אבל אתה נוטר לאחרים פי' כותים מנלך דממון משתעי קרא ולא בדברים צא ולמד מי"ג מדות במה הענין מדבר בממון פעולה שכיר עשק גזל לקט פרט גניבה כחש ממון ושקר ולא דוקא שאלת כלים דהא לאו כלים כתיבי בקרא אלא אפילו שאר ממון דלאו כלים נינהו למדנו שמוזהרי ישראל שלא למנוע לעשות צדקות וגמילות חסדים בממון בשביל שלא עשה עמו בהוייתו שזו היא נקימה וגם מוזהרי שלא להזכיר להם ולומר אף על פי שלא עשית עמדי אעשה עמך שזו היא נטירה:

9 [לא תקום.] הנוקם על חבריו עובר בלא תעשה שנאמר לא תקום, ואף על פי שאינו לוקה על לאו זה מכל מקום דיעה³ רעה היא עד מאד במסכת יומא בפרק בראשונה (ג. ה) ובת"כ (קדושים פקד ה' י) מפרש /מה היא הנקימה כגון/ [הנקימה כיצד] ראובן שאמר לשמעון השאילני קרדומך אמר ליה איני משאילך למחר נצטרך שמעון לשאול מראובן אמר ליה השאילני קרדומך אמר לו ראובן איני משאילך כדרך שלא השאלתני כששאלתי ממך הרי זה נוקם, וכן כל כיוצא בזה (ע"פ רמב"ם דעות פ"ו הל' ז):

יב

לא תטור (ויקרא י"ג, ט). נאטרט טס מה היל' הנטירה: רמב"ם ל"ת שה, דעות פ"ו הל' ח, יראים קצורקצה (מ), סמ"ק קלא, חנוך רמב.

כל² הנוטר לאחד מישאל עובר בלא תעשה שנאמר (ויקרא י"ג, ט) לא תטור מפרש במסכת יומא (ג. ה) ובת"כ (קדושים פקד ה' י) מה היא הנטירה כגון ראובן שאמר לשמעון השאילני קרדומך ענהו שמעון איני משאילך למחר נצטרך שמעון לראובן אמר לו השאילני קרדומך ענהו ראובן הריני משאילך ואיני כמותך ולא אשלם לך מעשיך, העושה זה וכיוצא בו הרי זה עובר בלא תטור (ע"פ רמב"ם טס הל' ט):

עוד שם (יומא) אומר רבי יוחנן כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר איבה כנחש אינו תלמיד חכם, והכתיב לא תקום ולא תטור ההוא בממון הוא דכתיב, ומסיק שם שת"ח צריך שיהא עלוב ולא עלוב שומע חרפתו ואינו משיב, ולעולם דנקיט ליה בליביה וכי מפיסין ליה מפיס. וכתב רבינו משה (תלמוד מורה פ"ז הל' יג) דהתם מיירי בתלמיד חכם שביזוהו בפרהסיא שאסור לו למחול על כבודו ואם מחל נענש מפני שזה בזיון התורה אבל אם לא ביזוהו בפרהסיא³ לא. ושאר כל אדם שמתקוטטים עם חבריהם אף על פי שאין לאו בזה אם ינקום מחבירו [מ"מ] מדת חסידות היא להעביר על מדותיו מעבירין לו על כל יומא) כל המעביר על מדותיו הטובות פשעיו, וכן דוד היה משתבח במדותיו הטובות ואמר (מגילת ג, ה) אם גמלתי שולמי רע וגומ', וההוא חסידא (מגילת נב, ה) דכל אימת דסליק לפוריא הוה אמר שרי ומחיל כל מאן דמצערין לי: ע*

10 קל

רמב"ם פ"ו דהלכות דעות סמ"ג לאוין סימן י"א.

שלא לנקום דכתיב (ויקרא י"ג) לא תקום כלומר (יומא כ"ג ת"כ פרשת קדושים) שלא ימאן להשאיל לחבירו כליו כאשר עשה לו שלא חשאיילו.

הלא רמב"ם פ"ו דהלכות דעות סמ"ג לאוין סימן י"ב.

שלא לנטור דכתיב (ויקרא י"ג) ולא תטור כלומר שלא יאמר לחבירו הריני משאיל לך ואיני כמותך שלא השאלתני ובדברים אחרים יש מדת חסידות שלא לנקום ושלא לנטור, רק (יומא כ"ג) לתלמיד חכם שביזוהו ברכים דאסור למחול עד שייפסוהו כמו כן ברכים.

11 לה לא-תקום ולא-תטור את-בני עמך (ויקרא י"ג, ט). אָמרו רבּוּתֵינוּ זְכוּרָנוּם לְבָרְכָהּ (יומא כג א) אֵיזוּ הִיא זְקִימָה ? אָמר לוֹ, הַשְּׂאִילְנִי קְרָדוּמְךָ. אָמר לוֹ, אֵינִי מִשְׂאִילְךָ כְּדָרְךָ שֶׁלֹּא הַשְּׂאִילְתָּנִי אֶת שְׂפָרְךָ. וְאֵיזוּ הִיא נְטִירָה ? אָמר לוֹ, הַרִינִי מִשְׂאִילְךָ וְאֵינִי כְמוֹתְךָ שֶׁלֹּא הַשְּׂאִילְתָּנִי. וְאֵינִי הַעֲנֵשׁ כְּנֵה עַל הַדְּבוּר, אָזְלָא עַל נְטִירַת הַלֵּב. וְאָמְרוּ רַבּוּתֵינוּ זְכוּרָנוּם לְבָרְכָהּ, כִּי אֲזָהֳרַת הַנְּטִירָה עַל דְּבָר שֶׁבְמִמּוֹן. אָבָל עַל דְּבָרֵי גְאֻנָּה וְבוּז וְדָרִישַׁת רָעָה, מְתָר לְשׁוֹם הַדְּבָרִים עַל לְבוֹ. וְאָמְרוּ רַבּוּתֵינוּ זְכוּרָנוּם לְבָרְכָהּ עַל זֶה (שם כב ב), כֹּל תְּלַמִּיד-תַּחֲסֵם שְׂאִינוּ נוֹקֵם וְנוֹטֵר כְּנֶחֱשׁ, אֵינּוּ תְלַמִּיד-תַּחֲסֵם. אָבָל אִם יִבְקָשׁוּ מִמֶּנּוּ מַחִילָה, יַעֲבִיר עַל מְדוּתָיו.

מצוה רמא

שלא לנקום

(א) שלא לנקום, כלומר שנמנעו מלקחת נקמה מישראל. והענין הוא כגון ישראל שהרע או ציער לחבירו באחד מכל הדברים, ונוהג רוב בני אדם שבעולם הוא שלא יסורו מלחפש אחרי מי שהרע להן עד שיגמלוהו כמעשהו הרע או יכאיבוהו כמו שהכאיבם. ומזה הענין מנענו השם ברוך הוא באומרו [ויקרא י"ט, י"ח] לא תקום. ולשון ספרא¹³, עד היכן כוחה של נקמה, אמר לו השאילני מגלך ולא השאילו, למחר אמר לו השאילני קרדומך, אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלת לי מגלך, לכך נאמר לא תקום. ועל כגון זה היקש כל הענינים.

אע"פ שיש רשעים נחמס נחמס לכבודו וכו' ולא עוד אלא ששומרים למחוק וכו'. כפי בני העיר (מגילה כ"ה) מימי לא תלמד קולת אדם על פשמי כי הא דמר רמיה תסידה כי סיה סליח לפרסיה סיה מרי ופחל לכל דמפר ליה :

אע"פ שיש רשות לחכם לנדות

לכבודו אינו שבת לתלמיד חכם להגדוין עצמו בדבר זה אלא מעלים אותו מדברי עם הארץ ולא ישית לבו לרין בענין שאמר שלמה בהכמתו גם לכל הדברים אשר דברו אל תתן לבך. וכן היה דרך חסידים וראשונים שומעים הרפתם ואינן משיבין ולא עוד אלא שטוחלים

לסורף וסולחים לו. וחכמים גדולים היו משתבחים במעשיהם הגאים ואמרים שמעולם לא נידו אדם ולא הריפתו

לכבודן. וזו היא הרכם של תלמידי חכמים שראוי לילך בה. כמה דברים אמרים כשכבודו או הרפתו בטרם

ואבל תלמיד חכם שכבודו או הרפתו אסור לו לכתול על כבודו ואם מחל נענש שזה בזיון תורה אלא נוקם ותשר הדבר כנחש עד שיבקש מצנו מצולה ויסלח לו :

אלא

דעיקר דברי הרמב"ם והמינוך שם תמוהים מסויגא דיומא שם דאמרינן בהדיא דלא תקום ולא תטור דוקא במזון הוא דכתיב אבל לא בלערא דנופא. וכן כהנו כל הראשונים ז"ל ע"פ סוגיא זו. וגם בהכורו הגדול לא הביא הרמב"ם ז"ל חילוק זה בין דבר שכמזון ללערא דנופא. אדרבה מדבריו (סוף הלכות דעות) נראה דבכל ענין נזהרין להוין חלו עיישיה. וכבר ראיתי לקצת אחרונים ז"ל שהרגישו בזה והניחוהו בל"ע. וכבר עמדנו בזה לפני (עין י"ט) עיי"ש מה שכתבנו בזה. אבל ראיתי בס' מעשה נסים להרא"ה מיימון ז"ל בנו של הרמב"ם ז"ל (ס' י"ג) שהיה לפניו גירסא אחרתא בסוגיא דיומא שם. דנבירא שלפניו פרכין ההם ארר"י משום רשב"י דאמר כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ס"ח. מדכתיב לא תקום ולא תטור. ומשני שהוא במזון הוא דכתיב וכו' עיי"ש. אבל במעשה נסים שם כתב וז"ל אמרו כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ס"ח וכאשר הקשו מהכתוב לא תקום ולא תטור היתה כהשוכה לא

קשיא הא במילי דאורייתא הא במילי דעלמא וכו' עכ"ל וכן נראה שהיה גירסא הרשב"ן בזמן אבות (פ"ה דאבות משנה י"ב) עיי"ש. וא"כ נכונים דברי הרמב"ם לפי גירסא זו. דבמילי דעלמא בכל ענין שייכי אזרוח לא תקום ולא תטור. ובמילי דאורייתא כבר הביא וסוף הלכות תלמוד תורה) דכל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ס"ח. כל שבזכו בפרהסיא שיש בו משום כבוד התורה. ובהכי ניחא מה שחילק הרמב"ם בין בלערא לפרהסיא. והכ"מ שם נדחק למלוא מקורו של הרמב"ם בזה עיי"ש. אבל עפ"ן הדבר מביאר בגמרא שם. דכיון דדוקא במילי דאורייתא שרי. דבמילי דעלמא קאי בלאוי דלא תקום ולא תטור. איך דוקא בפרהסיא דיש בזיון כבוד התורה דהוי מילי דאורייתא. אבל בלערא דהוי מילי דעלמא אסור

¹⁶ הנוקם מתבירו עובר בל"ת

שנאמר לא תקום ולא תטור כיצד אמר לו השאילני קרדומך ולא רצה למחר אמר לו השאילני מגלך אמר לו איני משאילך כדרך שלא שאילני זו היא נקימה וכתב רבינו אליעזר ממין בס"י שלו וז"ל לא דוקא שאלת כלים דהא לאו כלים כמיני נקרא אלא אפילו שאר ממון דלאו כלים ניהו למדנו שמהררי ישראל שלא למנוע לעשות נדקה וגמ"ח בממון בשביל שלא עשה הוא עמו שזו היא נקימה וכו' עיין שם ואם אמר לו הא לך הריני משאילך ואיני כמותך זו היא נעירה אלא ימחק הדבר מלבו ולא יזכרנו כלל

¹⁷ היוצא מדברינו: אם ציערו צערא דגופא מחלוקת בין הראשונים, אם מותר מן התורה לנקום ממנו, וספיקא דאורייתא לחומרא. אבל אם העולה שיש לו עליו, הוא עבור עניני ממון, לכולי עלמא אסור לנקום ממנו בכל גוונא כמו שכתבתי בפנים:

¹⁸ ואולם לפי הדומה, אין במשמע שאם בא ישראל אחד והתחיל והרשיע לצער חבירו בדברים הרעים שלא יענהו השומע, שאי אפשר להיות האדם כאבן שאין לה הופכים, ועוד שיהיה בשתיקתו כמודה על החירופין, ובאמת לא תצוה התורה להיות האדם כאבן שותק למחרפיו כמו למברכיו, אבל תצוה אותנו שנתרחק מן המדה הזאת, ושלא נתחיל להתקוטט ולחרף בני אדם, ובכך ינצל אדם מכל זה, כי מי שאינו בעל קטטה לא יחרפוהו בני אדם, זולתי השוטים הגמורים, ואין לתת לב על השוטים.

ואם אולי יכריחנו מחרף מבני אדם להשיב על דבריו, ראוי לחכם ששייב לו דרך סלסול¹⁹ ונעימות ולא יכעס הרבה, כי כעס בחיק כסילים ינוח²⁰, וינצל עצמו אל השומעים מחירופיו וישליך המשא על המחרף, זהו דרך הטובים שבבני אדם. ויש לנו ללמוד דבר זה, שמותר לנו לענות כסיל, לפי הדומה, מאשר התירה התורה²¹ הבא במחתרת להקדים ולהורגו, שאין ספק שלא נתחייב האדם לסבול הנזקין מיד חבירו, כי י"י לו רשות להנצל מידו, וכמו כן מדבר פיהו אשר מלא מרמות ותוך²², בכל דבר שהוא יכול להנצל ממנו.

ואולם יש כת מבני אדם שעולה חסידותם כל כך שלא ירצו להכניס עצמם בהוראה זו להשיב חורפיהם דבר, פן יגבר עליהם הכעס ויתפשטו בענין יותר מדי, ועליהם אמרו זכרונם לברכה [שבת פ"ח ע"ב] הנעלבין ואינם עולבין, שומעין חרפתם ואינם משיבין, עליהם הכתוב אומר [שופטים ה', ל"א] ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

¹⁹ וסברא נכונה היא, דבעת מעשה החירוף אי אפשר בטבע האדם להיות כאבן שאין לה הופכין, אם לא מי שברכו ה' במידות קדושות וכמו שכתב החינוך (במצוה שלח) נ"ו עיין שם. אבל אחר-כך שכבר נח רוגזו, אסרה התורה להעיר רוחו ולנקום ממנו, ואפילו רק לנטור השנאה בלב אסור, אלא בהרחב זמן מעט אחר-כך צריך לשכוח הדבר מלבו. וכהאי גוונא איתא ב"חושן משפט" (בסימן תכ"ג בהגה"ה) במה שכתב: וכן הוא לענין גידופים וביושים, המתחיל פורע הקנס, שמדמה דין זה לדין הנזכר שם במחבר, ועיין שם בסמ"ע (סיק' כד), שהוא ממש כסבורתינו הג"ל נ"ו: